

הקנאה והשלום

שלמה ויצל

קנאה של חול

הקנאה היא מדה, כח בנפש האדם. זו השאיפה התמידית למלא את חסרונו, להשיג שלמות ולשמור עליה. כל אדם מחפש כיצד למלא, להשלים את מה שחסר לו, והמתח הפנימי בין החסרון לשלמות, בין המצוי לרצוי, מניע את החיים וגורם לאדם לפעול ולבקש שלמות ולא להסתפק בקיים, כדברי המלבי"ם על הפסוק "ישמח לב מבקשי ה'" (תהלים קה ג): "וגם שכל מבקש דבר לא ישמח בעוד שלא מצא את המבוקש, אם מצד שיש ספק אם ימצאהו, ואם מצד שעדיין לא הגיע לתכלית מגמתו". ככל מדה בנפש, גם הקנאה - ניתן להשתמש בה ליצירה ופיתוח של העולם, וכן יכולותיו של האדם עצמו, כדברי קהלת (ד ה): "וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו". כלומר, הרצון של האדם להיות הכי טוב, יותר מכולם, יוצר תחרות בריאה שגורמת ליצירתיות ולהוצאת כוחות חדשים לפועל. הקנאה יכולה להפוך לכח עצום שבונה ומקדם, אולם הכח הזה יכול להיות מופנה להרס, צמצום החיים והתמקדות בהכשלת האחר במקום בפיתוח עצמי: "ורקב עצמות קנאה" (משלי יד ל) - כאשר האדם אינו מצליח למלא את חסרונו הוא מנסה להכשיל את מי שמצליח ונחשב מושלם כדי לתפוס את מקומו, כלומר, הוא מזניח את עצמו וכל כולו מרוכז בחיים של אחרים וזה גורם לו לאיבוד החיים הנורמליים, הטבעיים, כדברי המהר"ל על המשנה: "הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם - כל שיוצא אל קצה אחד מוציא אותו מן העולם וכך כאשר נוטה אל הקנאה שהיא מן הנפש... הוא נוטה אל הקצה ומוציא אותו מן העולם" (דרך החיים ד כב). כאשר האדם משתמש בכח הקנאה בצורה לא נכונה הוא מאבד שאיפותיו העצמיות, את החיפוש אחר שלימותו שלו. הקנאה מסוגלת מצד אחד לאבד את הנפש, ליצור ניתוק ופירוד, ומצד שני מסוגלת להעצים ולהרחיב אותה.

קנאה של קודש - קנאתו של פנחס

עד עתה עסקנו בקנאה של חול, קנאה אנוכית שמטרתה להועיל למטרות הצרות והחומריות של האדם, שיכולה להוביל אותו להצלחה ולכשלוך. אולם ישנה קנאה אחרת שמופיעה אצל אדם המחפש "שלימות אמיתי" כדברי המסילת-ישירים, אדם

שאינו מחפש להשלים את חסרונו בהנאה חומרית-אישית, אלא שואף לתיקון וקידום נפשו ותיקון העולם, אדם המחפש דבקות בה', מלא תוכו פנימה באהבת ה' ומצוותיו, כל כוחות הקנאה שלו מופנים לקנאות לה', לשמירה על שלימות התורה, שלימות האומה וארצה, כדברי הרב: "האהבה הא-להית כשהיא באה למדרגתה העליונה, מתהפכת היא לתכונה של קנאת ה'" (אודה"ק ג' חסד). הקנאי אינו יכול לסבול חריגה מן הקודש וערבוב מרכיבים זרים בתוכו, כל כולו נתון לשמירה על שלימות הקודש "ואומץ חילו דפנחס קנאה שהיא השליטה הגדולה שהאומה שוללת כל עירוב זר" (שם) ואמנם מדרגה זו אינה מצויה לכל אחד ונצרכת עבודה רוחנית גדולה וטהרה: "צריך לזקק את מדת הקנאה כשהיא באה אל גבול הקודש שתהיה קנאת ה' נקיה... הנותנת לבעליה ברית שלום" על פי זה ניתן להסביר את דברי הגמרא (בבא בתרא כ"א.) "קנאת סופרים תרבה חכמה" "הסופרים אנשי מעלה הם, הראשונים היו נקראים סופרים מפני שהיו סופרים אותיות שבתורה, וספירת האותיות שבתורה העלתם למדרגה עליונה של טוהר-רוח וגבורת נשמה עד ששם סופרים היה נאה להם" (אורות התחיה לו) הסופרים שואפים להבנת דבר ה' עד סופו, כל סופר עומד על דעתו ולא מוכן להודות בקלות לחברו - וכך מתרבת החכמה, נוצר מגוון גדול של דעות ודרכים בלימוד ובעבודת ה' וכל תחומי התורה מתרחבים ונבנים. זו היתה תכונתו של פנחס שהיה חדור קנאה ואהבה לה' והרג נשיא בישראל ובת-מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לא-להיו. אך יש מספר חסרונות ברצון ובשאיפה לשלמות בדרך הקנאה: הקנאה יכולה לגרום לקפדנות יתירה, לריחוק והבדלות ולאיבה, ולכן זכה פנחס לברית שלום - לנחת ושלום, לקרבה על מנת שיוכל להשמר מפני חסרונותיה של הקנאה.

השלום

מול הקנאה שעניינה הגעה לשלימות על ידי ניתוק בין הפכים, כאשר צד אחד גובר על הצד השני ומנסה לבטל אותו, ניצב השלום שעניינו הגעה לשלימות בדרך ההפוכה מן הקנאה, על ידי חיבור בין הפכים, הרמוניה, התאמה. כדברי הרב: "שני קולות נוראים נשמעים בעולם ברעש אדיר... הקול ההרמוני, הקול התובע מהכל התאמה, כיוון והשתוות, קול השלום... ולעומתו מרעים הקול המבלבל, הקול השואג לעצמת המצוי הבודד, ולתגרת החיים בהתגברותו של כל אחד על חברו, להבלטת מציאותה של כל מדה יחידית ולכח הבלענות שלה לבלע את כל השאר" (אודה"ק ד' עמ' תצג). מטרת השלום לתת לכל פרט לצאת מן הכח אל הפועל

כדי ליצור עולם עשיר, מגוון, מלא. ההתאמה והחיבור נעשים על ידי שרואים בכל פרט את הנקודה הפנימית הא-להית שבו וזו הנקודה שבגללה ודרכה נוצר החיבור "עושה שלום במרומיו" (איוב כה ב). אהרן סבו של פנחס הלך בדרך השלום ונאבק בקנאה: "הוי מתלמידיו של אהרן: אוהב שלום ורודף שלום... אוהב שלום כיצד... שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו עושה מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו, והולך אהרן ויושב אצל האחר... עד שמסיר קנאה מלבו" (אבות דרבי נתן פרק יב). אהרן היה רודף שלום, הוא פעל להשכין שלום מתוך קנאות לשלום, מתוך להט ורצון עז שלא תהא קנאה שאינה צריכה במחנה ישראל. אהרן השכין את השלום בצורה כזו שנתן לבעליהריב לחוות כל אחד את הצד השני ולהבין שבכל אחד מהם יש נקודה א-להית, יש זווית וייחוד משלו וממילא אין מקום לריב וקנאה. מתוך הקנאות והרדיפה אחר השלום שהיתה באהרן הגיעה קנאתו הטהורה של פנחס שגם זיכתה אותו בסופו של דבר בברית שלום, כלומר קנאה של קודש באה מן השלום וחוזרת אל השלום ואף מחזקת ומרחיבה אותו. אכן פנחס השכין שלום בתוך עם-ישראל כמו שמסופר בספר יהושע (פרק כב, י-לד) שפנחס "תיווך" והשכין שלום בין השבטים אשר בעבר הירדן המזרחי לשאר שבטי ישראל ומנע בכך מלחמת אחים.

אליהו - קנאה שסופה שלום

חז"ל אומרים שפנחס זה אליהו (פרקי דר' אליעזר פר' מז) ואכן אליהו נאבק בעבודה הזרה ובנביאי הבעל עד כדי הריגתם בהר הכרמל מתוך הקנאות שבערה בו. אליהו רצה לתקן ולהעלות את העולם לשלימות ולקדושה, ולכן פעל בדרך הקנאה. הכח הזה של הקפדנות, של אי-סבלנות לחסרונות, קנאה כמו אש השורפת ומתפשטת, מתגברת ואינה עוצרת בדרכה. אליהו שמר על שלימות האומה הישראלית מפני עירוב של עבודה זרה ותרבות של גוים "כי לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא שמו אל קנא הוא" (שמות לד יד) ולכן אליהו הוא מלאך הברית שבא לשלול עירוב זה בתוך האומה ושמירה על רצף הדורות "אליהו מפני שהוא כולל את הקדושה של עולם העשיה, הרי הוא סופג ברוחו את כל הנטיות הנדרשות לשכלולו של עולם זה... לפני התבסמותו הכיר יותר מכל את עומק הכיעור והזיהום שעולם שפל זה שקוע בתוכו ומפני כך קנא באש שלהבת לבער את רוח הטומאה והמחזיקים בו"

(אודה"ק ג, עמ' שסה). אולם אש הקנאה הזו הולכת ומתעדנת ותיקון העולם נעשה בדרך השלום. ואליהו בונה את שליחות האומה הישראלית, מחבר בין חלקיה והפכיה ובין הצורות בדרך התשובה, בדרך של נחת ואהבה, דרך השלום: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג כג-כד). ואכן באחרית הימים תהפוך אש הקנאה לאור של שלום וחיבור וכח הקנאה יתגלה בתוך גבורה של שלום: "וכל אותו העומק והדיוק, אותה אש הנשמה אשר יצאה להאיר ולחמם על-ידי כוחה של הצטרפות ריתחא דאורייתא, של הלא כה דברי כאש נאום ה', יצא אל הפועל אחרי שכבר שְׁמָשׁוּ את כל אלה התוצאות הטובות שיצאו מזה הדרך ונסתגלו באומה בעומק נשמתה, וכבר סבלה היא (האומה) וכל העולם הרבה מרתיחת אש קודש זו, יבא באחרית הימים, ביתר שאת על-ידי התפשטותה של גבורה רוחנית עליונה מלאה עדינות של שלום ושלות השקט... ונצוץ אור שלום זה הולך הוא, ומוכרח לבוא, ביחד עם אותו הניצוץ של קץ המגולה, אשר לשיבת ציון ובנינה (אודה"ק ד עמ' תקא)".